

QIYOSIY TILSHUNOSLIK MASALALARI VA TAHLILI

Aktam Djuraevich Saparov - Doctor of Philological Sciences

International School of Finance, Technology, and Science

Shakhridin Vakhidovich Ganiev – professor

International School of Finance, Technology, and Science

Annotatsiya: Qiyosiy tilshunoslik tillarning fonologiyasi, grammatikasi va asosiy lugʻat boyligi oʻrtasidagi muntazam (yaʼni takrorlanuvchi) mosliklarni izlash uchun qiyosiy usuldan foydalangan holda tillarning tarixiy munosabatlarini oʻrganishni va baʼzan bu sohada kam yoki umuman mutaxassisligi boʻlmagan shaxslarni gipotezalarni tekshirishni oʻz ichiga oladi. tillar oʻrtasidagi oʻxshashliklarni qayd etib, mutaxassislar tomonidan koʻrib chiqiladigan tarzda tarixiy assotsiatsiyalarni oʻrnatishga harakat qilish.

Kalit soʻzlar: usul, til, oʻxshash soʻzlar, tadqiqot guruhi, sinxron tahlillar, til hujjatlari.

Soxta ilmiy tillarni taqqoslashda qoʻllaniladigan eng keng tarqalgan usul bu tovush va maʼno jihatidan oʻxshash soʻzlarni ikki yoki undan ortiq tilda qidirishdir. Bunday oʻxshashliklar oddiy odamlar uchun koʻpincha ishonarli boʻlib tuyulsa-da, tilshunos olimlar bu turdagi taqqoslashni ikkita asosiy sababga koʻra ishonchsiz deb hisoblashadi. Birinchidan, qoʻllaniladigan usul aniq belgilanmagan: oʻxshashlik mezoni subʼektivdir va shuning uchun tekshirish yoki soxtalashtirishga tobe emas, bu esa ilmiy uslub tamoyillariga ziddir. Ikkinchidan, barcha tillarning lugʻat boyligining kattaligi va koʻpchilik tillarda qoʻllaniladigan boʻgʻinli tovushlarning nisbatan cheklanganligi tillar oʻrtasida tasodifan oʻxshash soʻzlarni topishni osonlashtiradi. Oʻtmishda ham, bugungi kunda ham amalga oshirilgan barcha yaxshi tasviriy ishlar qaysidir maʼnoda oila-ichki qiyoslash va tarixiy qayta qurish bilan puxta sinxron tavsifni uygʻunlashtirgani yoki shu asosga asoslanganligi diqqatga sazovordir. Aksincha, qiyosiy lingvistik tadqiqotlarning sifati muhim darajada tegishli maʼlumotlarni sinxron tahlil qilish sifatiga bogʻliq. Zamonaviy tillar misolida, bu sinxron tahlillar koʻpincha tavsiflovchi tilshunoslar tomonidan taqdim etiladi.

Qadimgi tillarga kelsak, sinxron tahlillarni filologlar olib boradilar, ularning metodologiyasi koʻpincha tavsiflovchi tilshunoslarning metodologiyasi bilan mos keladi. Tasviriy va qiyosiy tarixiy tilshunoslik bir qator tabiiy umumiy tadqiqot sohalariga ega. Sinxron til tavsifi uchun maʼlum bir tovush, affiks yoki soʻzning oldingi bosqichlari haqida bilimga ega boʻlish yoki toʻplash va bu strukturaviy elementlarning vaqt oʻtishi bilan hozirgi tilda qanday boʻlganini tekshirish juda muhimdir. Shuning uchun tavsiflovchi lingvistik guruhdagi tadqiqotchilar koʻpincha qarindosh tillar guruhi boʻyicha qiyosiy tadqiqotlar bilan shugʻullanadilar. Ushbu turdagi tadqiqotlar ham ularga ijtimoiy-madaniy oʻtmishni

o'rganishga hissa qo'shish imkonini beradi. Dastur doirasida ikkita asosiy tadqiqot sohasini ajratish mumkin: 1) til tavsifi va 2) lingvistik rekonstruksiya va qiyosiy tilshunoslik.

Dunyo tillarini chuqur tahlil qilishga qaratilgan til tavsifi. Tasviriy tilshunoslik til tuzilishining barcha darajalari: fonologiya, morfologiya, sintaksis, leksika, semantika va pragmatikadagi shakllar, tuzilmalar va jarayonlarni tahlil qilish orqali tillar tuzilishini o'rganish bilan shug'ullanadi. U dala ishi natijasida to'plangan ma'lumotlarga asoslanadi, yaxshisi uzoq vaqt davomida cho'milish dala ishlari. U etnografik va lingvistik usullarga tayanadi. Tillar xalqning tarixi va madaniyatini, insonning bilish imkoniyatlarini tushunishda strategik ahamiyatga ega, masalan, Sapirning tilshunoslik fan sifatidagi g'oyasi. Leyden universiteti kam o'rganilgan tillarning keng qamrovli grammatikalarini ishlab chiqarish bo'yicha uzoq va kuchli an'anaga ega. Leyden universiteti qiyosiy tilshunoslik (LUCL) tadqiqotchilari til hujjatlarining yangi sohasini ishlab chiqishda faol. Til hujjatlari tavsifdan ko'ra kengroqdir: u nafaqat izlash mumkin bo'lgan izohli audio va video korpuslarni, shu jumladan eng dolzarb madaniy amaliyotlarni o'rnatishni, balki ma'lumotlar va o'zgaruvchanlik tabiatini aks ettirishni ham o'z ichiga oladi. Kelgusi yillardagi vazifa til hujjatlari sohasini rivojlantirishda dasturning mavqeini mustahkamlash va buni o'rganilayotgan tillarning chuqurroq lingvistik tahlillari bilan uyg'unlashtirishdan iborat. LUCLning hozirgi konteksti ushbu maqsadlarni qo'llab-quvvatlaydi. Til xilma-xilligining jahon merosi turli yo'llar bilan xavf ostida. Qiyosiy tilshunoslikning birinchi amaliyoti hamma tomonidan e'tirof etilmadi: Bekanusning "Skaliger yozgan" kitobini o'qiganimda, men hech qachon bundan ortiq bema'ni narsalarni o'qimaganman va

Leybnits uzoq izlangan, bema'ni etimologiyani belgilash uchun goropizm atamasini (Gropiusdan) kiritdi. Bundan tashqari, odamlar boshqa, primat bo'lmagan hayvonlardan kelib chiqqanligi haqidagi da'volar mavjud, bunda asosiy taqqoslash nuqtasi sifatida ko'rsatilgan ovozdan foydalaniladi. Jan-Pier Brisset (La Grande Nouvelle, taxminan 1900) odamlar qurbaqadan lingvistik usullar bilan qurbaqalarning fransuz tiliga o'xshash xirillashi tufayli kelib chiqqan deb ishongan va ta'kidlagan. Uning fikricha, frantsuzcha logement so'zi "turar joy" l'eau, "suv" so'zidan olingan. Tarixdan oldingi davrlarda proto-hind-evropa va proto-semitlarni qayta tiklash va ularning keyingi bosqichlari uchun eng ilg'or tushunchalar ishlab chiqilgan va qo'llaniladi. Arxeologiya va genetikadan qo'llab-quvvatlovchi dalillardan foydalaniladi va tadqiqotchilar nafaqat ichki sabablarga ko'ra til o'zgarishlariga, balki til aloqasi va substrat effektlari kabi tashqi omillarga ham e'tibor qaratadilar. Tarixiy davrlar uchun tadqiqot dasturi kuchli ma'lumotlarga yo'naltirilgan: bu manbalarni har tomonlama filologik o'rganishga, matnlarni ularning ijtimoiy, madaniy va pragmatik kontekstida sinchkovlik bilan o'qishga, korpus lingvistikasiga asoslangan. Shu bilan birga, tadqiqot zamonaviy tavsifiy va tarixiy tilshunoslik hamda sotsiolingvistikaning nazariy tushunchalari bilan yaxshi ma'lumotga ega. Umuman olganda, ushbu dastur a'zolari LUCLdagi boshqa tadqiqotchilar bilan turli yo'llar bilan hamkorlik qiladilar. LUCL doirasidagi turli munozara guruhlari va ma'ruzalar turkumlari auditoriyasi barcha guruhlarni

qamrab oladi va bizga hamkorlikning samarali yo'nalishlarini o'rnatish va tadqiqotlarda almashish imkonini beradi.

Til aloqasi va Afro-Osiyo tilshunosligi LUCL sinergiya salohiyati bo'yicha katta tajribaga ega bo'lgan mavzularga misoldir. Ta'riflovchi tilshunoslik tadqiqot guruhi a'zolari har yili o'tkaziladigan LUCL yozgi maktabidan va internetga asoslangan o'quv materiallarini ishlab chiqishdan foydalangan holda, o'z sohalarida malaka oshirishni yaxshilash va kengaytirish uchun o'z tadqiqot yo'nalishlari bo'yicha hamkasblari bilan hamkorlikni faollashtirishga qo'shimcha intilishlarga ega. Ular bizning dunyo tillari qamrovimizni kengaytirishni maqsad qilgan. Xulosa qilib aytganda, tilshunoslik rekonstruksiyasi va qiyosiy tilshunoslik diaxronik o'zgaruvchanlik va vaqt bo'yicha lingvistik rivojlanishlarni, shuningdek, ularning barcha turlarida sinxron eski til bosqichlarini tavsiflash va tushunishga qaratilganligi aniq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. XAITBAYEVNA NOSIROVA, M. 2021. ANALYSIS OF MORPHOLOGICAL (TIPOLOGICAL) CLASSIFICATION OF LANGUAGES . European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630). 7, (Nov. 2021), pp:155-157.
2. A.A. Abduazizov, Introduction to Linguistics and Translation, Tashkent 1989
3. Theodora Byron, Historical Linguistics (Cambridge University Press, 1977) Richard D. Janda and Brian D. Joseph, The Handbook of Historical Linguistics (Blackwell, 2004) Roger Lass, Historical linguistics and language change. (Cambridge University Press, 1997)
4. XAITBAYEVNA NOSIROVA, M. . . (2021). ANALYSIS OF MORPHOLOGICAL (TIPOLOGICAL) CLASSIFICATION OF LANGUAGES . European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630), 7, 155-157. Retrieved from <http://ejlss.indexedresearch.org/index.php/ejlss/article/view/106>
5. Abdullayeva, Marxabo Raxmonkulovna . "Fe'liy frazemalarni o'zbek tilidagi muqobil varianti guruhlanishi (agata kristi asarlari tarjimalari misolida)" Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, vol. 1, no. 8, 2021, pp. 227-231.
6. G.Salomov "Literary Criticism and Literary Translation" "Science" Publishing House Tashkent -1983.